

INHOUD

Ten geleide	15
-------------	----

Deel 1

Een nieuwe staat en een nieuwe kroon in het negentiende-eeuwse Europese machtsevenwicht (1830-1848)	19
--	----

Hoofdstuk 1. De Belgische revolutie en de negentiende-eeuwse wereldorde (1830-1833)	21
--	----

1. Van revolte tot revolutie	21
2. Breuk met de bestaande wereldordening	23
3. Reacties van de Europese mogendheden	25
3.1. Engeland	27
3.2. Frankrijk	28
3.3. Oostenrijk	28
3.4. Pruisen	29
3.5. Rusland	29
3.6. Aanloop tot de Conferentie van Londen	30
4. De Conferentie van Londen	30
4.1. Wapenstilstand (protocol 1 van 4 november 1830)	31
4.2. Erkenning van de Belgische onafhankelijkheid (protocol 7 van 20 december 1830)	33
4.3. Grondslagen van de Scheiding (protocollen 11 en 12 van 20 en 27 januari 1831)	34
4.4. De keuze van een staatshoofd en de XVIII Artikelen	36
4.5. De Tiendaagse Veldtocht	42
4.6. Laatste rechte lijn naar internationale erkenning: de XXIV Artikelen	43
4.6.1. Fortenconventie	47
4.7. De status quo	47

Hoofdstuk 2. De consolidatie van een soeverein België (1833-1838)	51
--	----

1. Precair bestaan	51
2. Een periode van aftasten	53
2.1. Antwerpen en de transithandel naar het Duitse hinterland	54
2.1.1. Uitbouw van een centraal spoorwegnet	54
2.1.2. Belgisch-Amerikaanse diplomatieke betrekkingen	55
2.2. Verzekeren van Franse afzetmarkten	56
2.3. Commerciële expansie binnen en buiten Europa	57
2.4. Economische boom van 1835-1838	59
3. Leopold I als centrale actor	60
3.1. Het verzekeren van de territoriale integriteit	60
3.2. Identificatie met de materiële voorwaarden voor een soeverein België	61
3.3. Nastreven van dynastiek belang	62

Hoofdstuk 3. Politieke overlevingsstrijd (1838-1839)	65
1. Einde van de status quo	65
2. De houding van de mogendheden	66
3. Belgische volhardingspolitiek	68
4. De definitieve vredesverdragen	70

Hoofdstuk 4. De emancipatie van het soevereine België (1839-1848)	75
1. Versterking van de francofiële oriëntatie	75
1.1. Crisis in het Nabije Oosten	76
1.2. Oprichting van een economische invloedzone	79
2. Economische diplomatie	83
2.1. Groeiend aantal handelsverdragen	84
2.2. Verdere uitbouw van het commerciële netwerk	85
2.3. Koloniale projecten ter bestrijding van werkloosheid en pauperisme	86
3. Een wankele troon?	88
3.1. De laatste orangistische samenzwering	88
3.2. Economische crisis en groeiend liberalisme	89
3.3. De revoluties van 1848	91
3.4. De laatste test van het Belgische bestaansrecht	94

Hoofdstuk 5. Algemene evaluatie (1830-1848)	97
1. Economische en commerciële belangenbehartiging	97
2. Binnenlandspolitieke motieven bij de vorming van het buitenlands beleid	101
2.1. Dynastieke motieven	101
2.2. Politieke motieven	103
3. Veiligheid door verplichte neutraliteit	104
4. De actoren van de buitenlandse politiek	107
5. Een beleid gericht op een behoudsgezinde status quo	107

Deel 2

Schuivende machtsverhoudingen in de wereld (1848-1914)	109
---	-----

Hoofdstuk 6. Kantelend Europees machtsevenwicht (1848-1870)	111
1. Economische diplomatie	111
1.1. De afkoop van de Scheldetol	114
2. Neutraliteit als missie	115
2.1. Evenwichtsoefening tegenover Napoleon III	115
2.2. Krimoorlog	118
2.3. Italiaanse eenmaking	120
2.3.1. De militaire kwestie	122
2.4. Duitse eenmaking	123

2.4.1.	De nasleep van Sadowa	125
2.4.2.	Het mirakel van 1870	131
3.	Algemene evaluatie (1848-1870)	133
3.1.	Bevoegdheidsverschuiving	133
3.2.	Het karakter van de economische diplomatie	134
3.3.	Het karakter van de politieke diplomatie	135
3.4.	Neutraliteit en natievorming	137

Hoofdstuk 7. Belgische expansie in de wereld (1848-1914) 141

1.	De koloniale filosofie van de Belgische Coburgs	142
1.1.	De laatste koloniale initiatieven van Leopold I	143
1.1.1.	Mexico	144
1.2.	Het koloniale activisme van de Hertog van Brabant	146
2.	De verwerving van een kolonie	149
2.1.	De Onafhankelijke Congostaat (1875-1885)	149
2.1.1	Conferentie van Berlijn	151
2.2.	Een dynastieke kolonie (1885-1906)	154
2.3.	Een Belgische kolonie (1906-1908)	159
2.3.1.	De overnamepoging van 1895	159
2.3.2.	De overnamepoging van 1901	161
2.3.3.	De overnamecampagne vanaf 1906	161
3.	De Belgische mondialisering	165
3.1.	Onderhandelingen met Frankrijk en Duitsland	165
3.2.	De eerste expansiegolf (1884-1895)	166
3.3.	De 'Belle Epoque' van de Belgische expansie (1895-1914)	167
3.3.1.	Het Belgische expansiestreven in China	172
4.	Het 'imperialistische' karakter van de Belgische expansie in de wereld	176
4.1.	De kenmerken van het moderne imperialisme	176
4.2.	De Belgische economische belangen	177
4.3.	De bronnen van het Belgische imperialisme	179
4.3.1.	De rol van de Belgische diplomatie	180
4.3.2.	De specificiteit van Leopolds kolonialisme	181
4.3.3.	Het dynastieke karakter van het Belgische imperialisme	182
4.3.4.	Expansionisme en natievorming	184
4.4.	Het Belgische imperialisme en de nationale belangen van België	186

Hoofdstuk 8. Falende afschrikking, falend machtsevenwicht (1870-1914) 189

1.	Diplomatieke luwte na 1870	189
1.1.	Het alarm van 1887	190
1.1.1.	Het oproer van 1886	191
1.1.2.	Nieuwe Frans-Duitse spanningen	191
1.2.	De ideologische oriëntaties van de Belgische diplomatie	193
2.	België tussen Scylla en Charybdis (1905-1913)	195

2.1.	Van crisis tot crisis	195
2.2.	Een politiek van strikte afzijdigheid en isolationisme	197
2.2.1.	Twijfel tussen neutraliteit en alliantievorming	200
3.	De spiraal van 1914	203
4.	Algemene evaluatie (1870-1914)	204
4.1.	Herinterpretatie van de Belgische neutraliteit	204
4.2.	De actoren van de Belgische buitenlandse politiek	208

Deel 3

Een wereld zonder grootmacht

(1914-1940)	213
--------------------	-----

Hoofdstuk 9. België in de Grote Oorlog (1914-1919)

	215	
1.	Het buitenlands beleid tijdens de Grote Oorlog	215
1.1.	Het buitenlands beleid van Albert I	215
1.1.1.	Neutraliteit	216
1.1.2.	Vredesgesprekken met Duitsland	216
1.1.3.	Gebiedsuitbreiding	217
1.2.	Het buitenlands beleid van de regering	218
1.2.1.	De ideologische en binnenlandspolitieke bronnen van het annexionisme	221
1.2.2.	De economische argumentatie van het annexionisme	222
1.2.3.	De Belgische annexionistische campagne in Palestina	223
1.3.	Verzet tegen het annexionisme	224
1.4.	Structurele oriëntatie op bondgenootschappelijke relaties	225
1.5.	De aanloop naar de vredesconferentie	229
2.	De Conferentie van Versailles	231
2.1.	De Belgische eisenbundel in Versailles	232
2.2.	Het Verdrag van Versailles	235
2.2.1.	De Belgische economische en financiële eisen	237
2.2.2.	De Belgische territoriale eisen	237
2.2.3.	De Belgische politieke eisen	238
3.	Het buitenlands beleid na Versailles	239
3.1.	De organisatie van de diplomatie	241
3.2.	De Belgisch-Russische relaties na de Oktoberrevolutie	242

Hoofdstuk 10. Blokvorming in Europa (1919-1924)

	245	
1.	Een Militair Akkoord als pasmunt voor een Economische Unie	247
1.1.	Frans-Belgisch Militair Akkoord	249
2.	Een militaire bezetting in ruil voor begrotingsevenwicht	252
2.1.	Tweede Ruhrbezetting	254
2.2.	Het Frans-Belgische handelsverdrag van mei 1923	257
3.	Het resultaat van de Ruhrbezetting: een nieuwe economisch-diplomatieke oriëntatie?	258

Hoofdstuk 11. Locarno en de multilateralisering van de diplomatie (1925-1933)	263
1. Afscheid van een exclusief bilateralisme	263
2. Internationale ontspanning	265
2.1. De geest van Locarno en de Belgische veiligheidspolitiek	268
2.2. De geest van Locarno en de monetaire belangen van België	270
2.3. De geest van Locarno en de economische belangen van België	270
3. De economische wereldcrisis	273
4. Economische diplomatie in de hoogste versnelling	277
Hoofdstuk 12. De diplomatieke ommekeer van 1936	281
1. Loskoppeling van Frankrijk	281
1.1. Mogelijke Belgische betrokkenheid bij een preventieve aanval op Duitsland	281
1.2. Een Belgische neutraliteit in het voordeel van Duitsland	283
1.3. Vuurproef voor de Volkenbond	284
1.4. Ideologische verdeeldheid in België	286
1.5. 'Los van Frankrijk'	289
2. Loskoppeling van de Volkenbond	290
2.1. Wederbezetting van Rijnland	290
2.2. Het Franse Volksfront	293
2.3. De Spaanse burgeroorlog	297
3. De Belgische 'zelfstandigheidspolitiek'	299
4. Vrijwillige neutraliteit	302
Hoofdstuk 13. Van neutraliteit naar appeasement (1938-1940)	309
1. Duitse expansie	309
2. Toenadering tot Duitsland	311
3. Schemeroorlog	315
4. De militaire en ideologische capitulatie van de Belgische elite	318
Hoofdstuk 14. Algemene evaluatie (1914-1940)	325
1. Economische belangenbehartiging als primaire bedding	325
1.1. Economische blokvorming: België als kleine grootmacht	325
1.2. Economische multilateralisering en diplomatieke ontspanning	327
1.3. Appeasement en oorlogsdreiging	328
2. De paradox van de veiligheidspolitiek	329
2.1. Economische onafhankelijkheid, annexionisme en neutraliteit	330
2.2. Het Frans-Belgisch Militair Akkoord en de nationalistische ideologie	330
2.3. Neutraliteitspolitiek en de Nieuwe-Orde-ideologie	331
2.4. Appeasement en de klassiek-liberale ideologie	334
3. De actoren van de buitenlandse politiek in het interbellum	335
3.1. De wederzijdse autonomie van de politieke en de economische diplomatie	338

Deel 4

Een klein land in een bipolaire wereld

(1940-1985)

341

Hoofdstuk 15. België in de Tweede Wereldoorlog (1940-1947)

343

1. Het buitenlands beleid tijdens de Tweede Wereldoorlog 343
- 1.1. De uitschakeling van Leopold III als diplomatieke actor 344
- 1.2. Reflecties over de vitale belangen van België 346
- 1.2.1. De economische belangenbehartiging in de naoorlog 346
- 1.2.2. De plaats van kleine staten in de naoorlogse wereldorde 348
- 1.2.3. Regionale organisatie van Europa 350
- 1.2.4. West-Europa onder Britse leiding 352
- 1.2.5. Eerste bouwstenen van de naoorlogse wereldorde:
Bretton Woods en de Verenigde Naties 359
2. Het buitenlands beleid tussen 1945 en 1947 361
- 2.1. België en de positie van Duitsland in het naoorlogse Europa 361
- 2.2. Onweerswolken op middellange termijn 368
- 2.2.1. Economische vooruitzichten 368
- 2.2.2. Binnenlandspolitieke vooruitzichten 370
- 2.2.3. Intra-Europese vooruitzichten 371
- 2.3. De actoren van het buitenlands beleid aan het einde van de oorlog 372
- 2.3.1. Continuïteit van het buitenlands beleid 373
- 2.3.2. Europese politieke samenwerking als nieuw leidmotief 375

Hoofdstuk 16. De diplomatieke ommekeer van 1947

377

1. Wijzigend vijandbeeld 377
2. België en het Marshallherstelplan 379
- 2.1. Het misverstand Koude Oorlog 379
- 2.2. De betekenis van het Marshallherstelplan 381
- 2.3. De Belgische reactie op het Marshallaanbod 382
- 2.3.1. Het Marshallplan en de intra-Europese handel 383
- 2.3.2. Het Marshallplan en de Europese eenmaking 384
- 2.3.3. De politieke voordelen van het Marshallplan voor België 386
- 2.3.4. De langetermijnconsequenties van het Marshallplan voor België 387
3. De geboorte van een Atlantisch Europa 388
- 3.1. Verdrag van Brussel 389
- 3.2. De vorming van een West-Duitse staat 392
- 3.3. Het Noord-Atlantisch Verdrag 393
4. Besluit 397

Hoofdstuk 17. Europese terughoudendheid (1950-1955)

403

1. Supranationale innovatie 403
- 1.1. De Belgische reactie op het Schuman-Monnetvoorstel 405

2.	Militaire ontsporing van de Europese constructie	408
2.1.	Deelname aan de Korea-oorlog	409
2.2.	De herbewapening van Duitsland	410
3.	Supranationalisme als ideologische inzet	419
3.1.	Supranationale terughoudendheid	420
3.2.	Een nieuwe langetermijntrend	423
Hoofdstuk 18. De bouwstenen van het Atlantische Europa (1955-1961)		427
1.	Uiteenlopende doelstellingen achter het supranationale Europa	431
2.	Het supranationale Europa als onderdeel van een Atlantische gemeenschap	433
3.	Supranationalisme en de werking van de diplomatie	435
Hoofdstuk 19. Afrika tussen verzuim en crisis (1908-1965)		439
Hoofdstuk 20. De herontdekking van het Europees Europa (1961-1975)		451
1.	De gaullistische uitdaging	451
1.1.	De as Parijs-Bonn als strategisch alternatief voor het Amerikaanse leiderschap	454
1.2.	Atlantische versus Europese gemeenschap	455
1.3.	De gaullistische ontspanningspolitiek	456
1.4.	Het ontbrekende gaullistische relais in België	457
2.	De Belgische Oostpolitiek	461
2.1.	De Harmeloefening	463
2.2.	De Harmelpolitiek	465
2.2.1.	Het gaullisme en de voorrang van nationale initiatieven op collectief overleg	465
2.2.2.	De 'europeanisering' van de Ostpolitiek en de politieke detente	466
2.2.3.	De koppeling van politieke en militaire detente	466
Hoofdstuk 21. Het herfsttij van het Atlantische Europa (1970-1985)		469
1.	Wederzijdse twijfels en wantrouwen	469
2.	Een Europese relance ...	471
3.	... gevolgd door een Europese malaise	476
4.	Verzanding van de Harmelpolitiek	478
5.	Verbroken consensus	481
6.	Van supranationalisme naar eurofederalisme	486
7.	Ook het herfsttij van de Belgische diplomatie?	490
Hoofdstuk 22. Algemene evaluatie (1940-1985)		493
1.	Continuïteit in het buitenlands beleid na 1945	493
2.	Waartoe dient Europa?	496
3.	De actoren van het naoorlogse buitenlands beleid	502
3.1.	Van bilaterale belangenbehartiging naar macro-economische omkadering van de vrije markt	502

3.2.	'Verbinnenlandsing' van de buitenlandse politiek	504
3.3.	Buitenlandse Zaken en de federalisering van België	505

Deel 5

Het soortelijk gewicht van een kleine federale staat in de interpolaire wereldorde (1985-2015)	509
---	-----

Hoofdstuk 23. De kanteling van de wereld (1985-1991)	511
---	-----

1.	Naar een Europese Monetaire Unie – Poging twee	511
2.	Een hernieuwde Belgische Oostpolitiek	513
3.	De eerste oorlog van het post-Koude Oorlogtijdperk	521
4.	Een Europese Politieke Unie	526
5.	Via een 'unipolair moment' naar een interpolaire wereld	533

Hoofdstuk 24. De renaissance van de economische diplomatie	539
---	-----

1.	Botsende logica's	540
2.	Afnemend grensnut	545
3.	Verslechterende positie in de wereldeconomie	547
4.	De structurele problemen van de bilaterale economische belangenbehartiging in België	550

Hoofdstuk 25. In foro interno, in foro externo	553
---	-----

1.	Ondersteunend internationaal draagvlak	555
2.	De internationale prioriteiten van de deelstaten	556
3.	De mislukte defederalisering van Ontwikkelingssamenwerking	558
4.	'Staetkundige rust' (Hendrik Conscience)	560

Hoofdstuk 26. Europa – de strategische horizon van België en zijn deelstaten	563
---	-----

1.	Consensus over Europa	563
2.	De EMU – het vitaal economisch belang van België	566
3.	'Verdieping' – het vitaal politiek belang van België	570
4.	De kloof tussen de EU en haar burgers	575
5.	De Verenigde Staten van Europa	578
6.	Het primaat van Europa in de veiligheidspolitiek	581
6.1.	Trans-Atlantische kortsluiting	583
6.2.	Belgisch-Amerikaanse normalisering	587
7.	Europa, hefboom voor Global Governance	591
8.	Ideologie en Europa	592
9.	Horizon in nevelen gehuld	595

Hoofdstuk 27. De derde Afrikapolitiek	601
1. Business as usual	601
2. De ad-hocgroei van een nieuw Afrikabeleid	604
2.1. Mensenrechten als nieuwe as	606
2.2. De ontdekking van de regionale dimensie	609
2.3. 'Afrika voor de Afrikanen'	611
2.4. De Rwandese volkenmoord	612
2.5. Agenda voor een nieuwe dialoog	614
3. Het Belgisch Afrikabeleid op kruissnelheid	616
4. Hoe vitaal is Afrika voor België?	622
Hoofdstuk 28. Op zoek naar een plaats onder de zon (1985-2015)	627
1. Herijking van het buitenlands beleid na de Koude Oorlog	627
1.1. Het 'ethisch ontwaken' en de nieuwe niches van de Belgische diplomatie	632
2. De diplomatieke stilstand na 2007	635
Algemeen besluit	
185 jaar buitenlands beleid en het vitaal belang van België – en zijn deelstaten (1830-2015)	639
<hr/>	
1. De vitale belangen van het land	641
1.1. Het vitaal economisch belang: meer dan bedrijfsbelangen	642
1.2. Bewegingsvrijheid als vitaal politiek belang	645
2. De determinanten van het buitenlands beleid	648
2.1. De relatieve verwaarlozing van de veiligheid van het land	649
2.2. De invloed van de binnenlandse politiek op het buitenlands beleid	652
2.3. Ideologie en buitenlandse politiek	655
3. De grote discontinuïteiten in het Belgische buitenlands beleid	657
3.1. De Belgische deelname aan het koloniale imperialisme	657
3.2. Supranationalisme als discontinuïteit	659
3.2.1. De economische dimensie van het supranationalisme	659
3.2.2. De politieke dimensie van het supranationalisme	661
4. De voorwaarden voor een succesrijk buitenlands beleid	661
Noten	665
Bibliografie	779
Register van persoonsnamen	811